

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ У СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

FEATURES OF CRIMES COMMITTED IN A STATE OF STRONG EMOTIONAL EXCITEMENT UNDER THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE

Пашкова Н.В., студентка II курсу господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Пилипенко І.С., студентка II курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Банзерук А.С., студентка II курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено висвітленню однієї зі спірних категорій кримінального права – стану сильного душевного хвилювання. У даній науковій роботі здійснюється ґрунтовний аналіз поняття та підходів до його розуміння, ознак та причин стану сильного душевного хвилювання, а також його впливу на кримінальну відповідальність. Окремо у статті розглядаються проблеми відмежування стану сильного душевного хвилювання від необхідної оборони.

Дане дослідження дає змогу констатувати, що:

- 1) фізіологічний афект та стан сильного душевного хвилювання співвідносяться як видове та родове поняття;
- 2) стану сильного душевного хвилювання притаманна раптовість виникнення, короткотривалість, імпульсивність поведінки винного, що супроводжується втратою контролю над своїми діями психічно здоровою особою;
- 3) чинником, що викликає стан сильного душевного хвилювання, є провокативна поведінка з боку потерпілого, зокрема жорстоке поводження (наприклад, словесні образи, знущання тощо) або спрямоване на приниження таких загальнолюдських та правових цінностей, як честь та гідність людини, а також системний характер такого поводження;
- 4) стан сильного душевного хвилювання є підставою, яка суттєво знижує суспільну небезпечність діянь, передбачених у статтях 116 та 123 Кримінального кодексу, що підтверджується зменшенням кримінальним покаранням. Авторами було встановлено, що за чинним кримінальним законодавством України він може виступати або як обставина, що виключає протиправність діяння, або як одна з пом'якшувальних обставин;
- 5) ключовим чинником розрізнення необхідної оборони та стану сильного душевного хвилювання є мотив діяння винного.

Також акцентується увага на тому, що вбивство, учинене у стані сильного душевного хвилювання, включене законотворцем до вичерпного переліку злочинів, щодо яких, відповідно до статті 22 Кримінального кодексу встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності.

Формулюється висновок, згідно з яким пропонується розширити диспозицію статей 116 та 123 чинного Кримінального кодексу з метою конкретизації законодавчо закріплених ознак стану сильного душевного хвилювання. Також було запропоновано включити в нову редакцію Кримінального кодексу статті, що б встановлювали кримінальну відповідальність за вбивство та тяжке тілесне ушкодження, завдане водночас за необхідної оборони та у стані сильного душевного хвилювання, з метою запобігання збігу окремих кримінально-правових норм.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, сильне душевне хвилювання, фізіологічний афект, обставини, що пом'якшують покарання.

The article is devoted to exploring one of the controversial categories of criminal law – the state of strong emotional excitement. The authors analyzed the concept of the strong emotional excitement and approaches to its understanding, its features, reasons and influence on criminal liability. Also were reviewed difficulties of differentiation of the state of strong emotional excitement with the necessary defense.

The research is showed that:

- 1) the physiological affect and the state of strong emotional excitement correlate with each other as a part and the whole;
- 2) the state of strong emotional excitement is characterized by suddenness of occurrence, short duration, impulsive behavior of guilty and followed by a loss of control over actions by mentally healthy person;
- 3) the causative factor of the state of strong emotional excitement is a victim's provocative behavior, in particular cruel treatment (for example, verbal abuse, bullying etc.) or directed on humiliation of such universal and legal values as an honor and dignity and systematic character of such behavior;
- 4) the state of strong emotional excitement is a reason which essentially reduce a social danger of illegal acts which provided by articles 116 and 123 of Criminal Code of Ukraine, that is confirmed by reduced criminal liability. The authors established that according to the current criminal legislation it can occur as a circumstance that excludes the illegality of the act or as one of the mitigating circumstances;
- 5) the key factor of differentiation of necessary defense and the state of strong emotional excitement is a motive for act of guilty.

In this article was focused attention on the fact that murder committed in the state of strong emotional excitement was included by legislator to the exhaustive list of offences with a reduced age of criminal liability according to the article 22 of Criminal Code of Ukraine.

The authors concluded that the description of a punishable offense prescribed by the article 116 and the article 123 of the current Criminal Code of Ukraine should be expanded in order to concrete enshrined in criminal legislation features of the state of strong emotional excitement. Also was suggested to include in the new edition of the Criminal Code of Ukraine articles that established criminal liability for the murder and serious bodily injury that were inflicted in a state of strong emotional excitement and as a necessary defense together, to prevent coincidence of the separate articles of Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal offence, crime, strong emotional excitement, physiological affect, mitigating circumstances.

Вступ. Чільне місце у кримінальному законодавстві України посідають злочини, що вчиняються у стані сильного душевного хвилювання, до яких належать: умисне вбивство, передбачене ст. 116 Кримінального кодексу

(далі – КК), і умисне тяжке тілесне ушкодження, регламентоване ст. 123 КК.

Велику увагу вчених-правників поняття «стан душевного хвилювання» почало привертати у 70-х рр. XX ст.,

а їхні наукові розробки дали змогу сформуванню декілька підходів до його розуміння, що по-різному співвідносять стан сильного душевного хвилювання з фізіологічним афектом.

Сучасні дослідження правознавців продемонстрували, що актуальна нині тема сильного душевного хвилювання потребує подальшого опрацювання, зокрема для досягнення єдності розуміння змістового наповнення поняття стану сильного душевного хвилювання, а також для спрощення кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у цьому стані.

Мета статті полягає у всебічному аналізі категорії «стан сильного душевного хвилювання», зокрема:

а) у дослідженні викладених у юридичній літературі позицій щодо інтерпретації поняття стану сильного душевного хвилювання, а також його розмежуванні зі станом фізіологічного афекту;

б) у розкритті причин та виокремленні ознак стану сильного душевного хвилювання;

в) у викладенні питань, пов'язаних із відокремленням стану сильного душевного хвилювання від необхідної оборони;

г) у висвітленні особливостей кримінальної відповідальності за злочини, учинені у вищезазваному стані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання злочинів, скоєних у стані сильного душевного хвилювання, завжди викликало інтерес науковців через відсутність єдиного підходу до розуміння поняття цього стану, а також у зв'язку з тим, що дана категорія злочинів є досить складною для кваліфікації правоохоронними органами.

Проблемні аспекти злочинів, учинених у стані сильного душевного хвилювання, у своїх наукових працях досліджували В. Баулін, В. Борисов, С. Гавриш, Ю. Забуга, В. Соловйова, І. Нестеренко, Р. Вереша, Д. Цибульській, О. Короленко, А. Кунтій, В. Бурдін, О. Дудоров, М. Хавронюк та інші вчені.

Виклад основного матеріалу. Основний закон нашої держави у ст. ст. 3 та 27 визнає головною соціальною цінністю людину, її життя та здоров'я, недоторканність і безпеку, честь та гідність, також гарантується і невід'ємність права людини на життя [1]. Кримінальне законодавство України покликане охороняти та захищати перелічені вище цінності від злочинних посягань. Особливе ж місце в переліку злочинних діянь проти життя і здоров'я людини становлять правопорушення, що вчиняються у стані сильного душевного хвилювання, а саме: умисне вбивство (ст. 116 КК України) і умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 123 КК України) [2].

Вищезгаданий особливий емоційний стан винної особи, у якому вона перебуває саме під час позбавлення життя потерпілого або нанесення йому тяжких тілесних ушкоджень, є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочинів, передбачених ст. ст. 116 та 123 КК України. Цей стан полягає в сильному душевному хвилюванні, зумовленому жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого [2]. Такий стан визнається обставиною, що істотно знижує ступінь тяжкості вчиненого злочину, зменшує його караність, як наслідок, виступає так званою привілейованою ознакою цього складу злочину і є необхідною умовою кваліфікації дій винного за ст. ст. 116 та 123 КК України [3]. У виняткових випадках, передбачених ч. 1 ст. 36 Кримінального кодексу, стан сильного душевного хвилювання є обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння особи, але за тієї умови, якщо даний стан був викликаний суспільно небезпечним посяганням постраждалого, а винний через це був позбавлений можливості оцінити відповідність завданої ним шкоди небезпечності цього посягання або ж обставинці захисту [2]. Тобто особа, яка захищає свої, інших осіб, державні законні інтереси від

особливо зухвалої та протиправної поведінки потерпілого, втрачає не лише здатність оцінювати ступінь її суспільної небезпечності, а й також контроль над своїми діями.

Доречним буде звернути увагу на те, що категорія «сильне душевне хвилювання» залишається дискусійною з погляду її змісту та наповнення, навіть незважаючи на досить тривалу історію свого існування у кримінальному праві. Також, на нашу думку, важливим буде зазначити, що сьгодні поняття «стан сильного душевного хвилювання» має чітко виражену юридичну природу та не знаходить свого відображення в теорії психології, що, безумовно, викликає дискусії щодо його тлумачення, бо це безпосередньо впливає на ефективність його використання під час розслідування кримінальних правопорушень [4].

У результаті проведеного аналізу наукових підходів до дефініції поняття «стан сильного душевного хвилювання» можна визначити, що до середини 70-х рр. правники співвідносили його із психологічним поняттям «афект», а вже від середини 70-х рр. це поняття отожднюють з поширеним у психології терміном «фізіологічний афект». У результаті проведеного дослідження сучасних підходів науковців до розуміння поняття «стан сильного душевного хвилювання» учені виділили три групи концептів:

– до першої належать В. Сташис і М. Бажанов, які зазначають, що стан сильного душевного хвилювання – це стан фізіологічного афекту;

– до другої – науковці, які вважають, що стан сильного душевного хвилювання – це стан афекту. Водночас вони не конкретизують, що це саме фізіологічний афект, а відміну від попередніх;

– науковці третьої категорії вказують на те, що, оскільки на зменшення здатності особи повною мірою усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними можуть впливати різні емоційні стани, поняття «стан сильного душевного хвилювання» охоплює не тільки стан афекту, але й інші, сильні за своїм впливом на психічну діяльність, емоційні стани [5].

У доктрині кримінального права найбільш поширеною і стійкою є позиція, згідно з якою стан сильного душевного хвилювання є фізіологічним афектом, що являє собою короткочасну інтенсивну емоцію, яка домінує у свідомості людини, яка значною мірою (хоча і не повністю) втрачає контроль над своїми діями і здатність керувати ними [6]. Тобто позбавляє винну особу здатності повною мірою усвідомлювати характер і суспільну небезпеку своїх дій, а також керувати ними.

Але ж якщо більш глибоко розглянути дану позицію, аналізувати наукову літературу із психології, можна констатувати, що там під фізіологічним афектом розуміють надзвичайно сильний, особливо виражений, короткочасний емоційний стан, що бурхливо протікає, пов'язаний із кардинальною зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин, супроводжуваний різко вираженими психофізіологічними проявами та змінами, що дає підлеглу свідомому вольовому контролю розрядку в дії [3]. Такі науковці, як О. Дудоров та М. Хавронюк, характеризують його реактивністю, раптовістю, різкістю перебігу, імпульсивністю поведінки [7]. Але водночас важливо відрізнити фізіологічний від так званого патологічного афекту, за якого людина цілком втрачає здатність усвідомлювати свої вчинки і керувати ними. У разі патологічного афекту, який є одним із видів тимчасового розладу душевної діяльності (хворобливий розлад психіки), виключається осудність суб'єкта [6]. Відрізнити ж фізіологічний афект від патологічного дозволяє проведення комплексної судово-психіатричної експертизи [8].

Отже, поняття «стан сильного душевного хвилювання» та «фізіологічний афект» розуміються як тотожні. Саме така позиція висвітлена в п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду від 7 лютого 2003 р. № 2 та постанові ККС ВС від 21 січня 2020 р. у справі № 296/4868/16-к, з тією

лише відмінністю, що в останній постанові стан сильного душевного хвилювання позначається не як емоційний, а як раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого [3].

Але ж не всі науковці-криміналісти згодні з вищезазначеним положенням, вони впевнено стверджують, що стан сильного душевного хвилювання є поняттям, ширшим за обсягом, і охоплює не тільки фізіологічний афект. Серед таких учених варто назвати О. Авраменка, В. Бурдіна, В. Верешу, О. Дудорова, М. Хавронюка, Л. Остапенка, О. Короленка. Інакше кажучи, дані поняття не є тотожними, вони співвідносяться як родові (стан душевного хвилювання) та видові (афект), або як ціле та частина відповідно. На думку Р. Вереші, суттєво обмежувати здатність людини усвідомлювати власні діяння та (або) керувати ними здатні не лише афекти, а й інші сильні емоційні стани, які не наділені всіма феноменологічними ознаками афекту. Фізіологічний афект є лише одним з емоційних станів, які можуть мати кримінально-правове значення. Отже, термін «сильне душевне хвилювання» у психологічній науці не має аналога [9].

Необхідно також зацентувати увагу на тому, що науковці по-різному визначають обсяг тих емоційних станів, які за певних умов поряд із фізіологічним афектом можуть визнаватися станом сильного душевного хвилювання. Але якщо узагальнити їх, то можна виділити такі, як: афект, стрес, фрустрація, гнів, страх, тривога та релігійний екстаз, якщо вони змогли зменшити здатність людини усвідомлювати свої діяння та/або керувати ними [3].

Отже, якщо підсумувати зазначене вище, варто сказати, що, незважаючи на визначені науковцями підходи щодо змісту поняття «стан сильного душевного хвилювання», серед яких виділяють вузький («стан сильного душевного хвилювання» є тотожним поняттю «фізіологічний афект») та широкий (зміст поняття «стан сильного душевного хвилювання» не вичерпується лише станом фізіологічного афекту, а охоплює й інші сильні емоційні стани (страх, гнів, конфлікт, сильний стрес, фрустрація тощо), які є раптовою реакцією на протиправну поведінку потерпілої особи, за умови, що вони суттєво впливають на здатність винного повною мірою усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними), у теорії кримінального права натепер так і не встановлено однозначного чіткого змісту поняття «стан сильного душевного хвилювання». Це може бути зумовлено тим, що дане поняття активно вживається суто в законодавстві про кримінальну відповідальність, а отже, вчені-психологи не дуже зацікавлені в розробленні його змісту з позиції їхньої науки [3].

Важливо також зазначити, що для формування повноцінної дефініції поняття «сильне душевне хвилювання» варто не забувати і про включення до неї суті і причин такого стану. За чинною редакцією КК України до підстав стану сильного душевного хвилювання відносять такі, як: жорстоке поводження та поводження, що принижує честь і гідність. Але, окрім цього, важливим буде зацентувати увагу також на системному характері такого поводження [2].

Розглянемо більш детально вищезазначені причини виникнення стану сильного душевного хвилювання. У постанові Пленуму Верховного Суду від 7 лютого 2003 р. № 2 під жорстоким поводженням розуміються діяння, що мають безжалісний, грубий характер та завдають особі фізичних або психічних страждань (наприклад, мордування, позбавлення води, їжі, житла, одягу, тривалі завдання тілесних ушкоджень або побоїв). Також, у розумінні Верховного Суду, систематичне приниження гідності людини виражається у тривалому принизливому ставленні до особи, що об'єктивується в постійних образах, глумлінні над нею тощо [10]. Погляди науковців, зокрема О. Капустіна та Д. Нестеренка, щодо розуміння жорстокого, принизливого поводження цілком збігаються

з позицією Суду, крім того, вони також виокремлюють два аспекти такого аморального/протиправного поводження з боку потерпілого: фізичне та психічне [11]. У першому випадку потерпілий прагне завдати винному саме фізичного (тілесного) болю, змусити страждати без води, їжі, незаконно позбавляє особу волі або наносить їй удари тощо. У другому ж принизливе ставлення до суб'єкта злочину, під яким розуміються образи, глумління, причіпки, цькування, переслідування, погрози завдати шкоди майнового/фізичного/морального характеру тощо [12], спрямовані на завдання сильного душевного болю винному, мають на меті змусити його страждати морально.

Необхідно відзначити, що Кримінальний кодекс України містить вказівку щодо системного характеру провокуючого поводження з боку потерпілої сторони [2], тобто знущання над особою, образливі/протиправні дії, спрямовані на приниження таких правових цінностей, як честь та гідність людини, з боку потерпілого, повторність яких сягає трьох та більше разів, поступово зумовлюють накопичення негативних емоцій у свідомості винного, створюють серйозне психічне напруження, яке, не знайшовши розрядки та досягнувши критичної межі, призводить до виходу емоцій цієї особи з-під її контролю, короткочасно позбавляє суб'єкта кримінального правопорушення можливості керувати своїми діями, спричиняє сильного душевного хвилювання. Через це вчені-правники називають цю обставину кумулятивним, або ефектом «останньої краплі» [12].

Досить поширеним є припущення дослідників стосовно того, що включенням у Кримінальний кодекс вказівки на системний характер протиправного/принизливого поводження потерпілого законотворець в основному орієнтувався на ситуації, у яких має місце різного роду залежність однієї людини від іншої. В одній зі своїх наукових праць О. Капустін слушно зазначав, що норми КК України, що стосуються злочинів, учинених у стані сильного душевного хвилювання за тривалих негативних дій із боку постраждалого, більшою мірою охоплюють ситуації, коли винна особа та потерпілий перебувають один з одним у певних відносинах [12]. Ми вважаємо за необхідне підтримати позицію цього науковця, адже майже неможливо систематично жорстоко/принизливо поводитися з абсолютно сторонньою людиною, наприклад, позбавляти її води, одягу, сну, тяжко ображати її словами тощо, показувати таким чином своє негативне ставлення до неї. Слушним буде зауважити, що таке поводження в даному разі не обмежується тільки родинною сферою, у будь-якому разі його обов'язковою передумовою є наявність певних відносин між винним і потерпілим (наприклад, лікар – пацієнт, військовослужбовець – головнокомандувач).

Важливим етапом нашого дослідження є виокремлення особливостей стану сильного душевного хвилювання, які можна розглядати і як його ознаки. Правознавець Д. Нестеренко виокремлює дві особливі ознаки конкретного кримінального правопорушення, що дозволяють кваліфікувати його як вчинене у стані сильного душевного хвилювання:

1) наявність провокативної поведінки з боку потерпілого, наприклад, психічного або фізичного насилля, знущань, тяжкої образи, тобто дій, спрямованих на підірив фізичного або психічного здоров'я винного. Саме цей момент Д. Нестеренко називає «виновою» постраждалого, має на увазі пряму залежність вибухового емоційного стану суб'єкта кримінального правопорушення, його короткочасної втрати здатності усвідомлювати та контролювати свої дії від негативних слів та/або дій із боку жертви;

2) перебування винної особи конкретно в момент учинення злочину у стані сильного душевного хвилювання, який характеризується раптовістю виникнення, імпульсивністю її поведінки, виключно прямим умислом, який

виникає несподівано та реалізується миттєво, нестабільним емоційним станом суб'єкта кримінального правопорушення [13].

Варто додати, що лише доведені в сукупності, дані ознаки мають кримінально-правове значення, адже без аморальної/протиправної поведінки з боку потерпілого неможливо характеризувати злочин як такий, оскільки встановлений законодавством обов'язковий зв'язок між діями жертви та нестабільним психічним станом винного переривається [11].

Ще одним етапом нашого дослідження є розгляд особливостей кримінальної відповідальності за злочини, учинені у стані сильного душевного хвилювання. Вартим уваги є той факт, що Особлива частина Кримінального кодексу України містить лише дві статті, що встановлюють відповідальність за злочини, учинені у вищезгаданому стані, зокрема за навмисне вбивство у стані сильного душевного хвилювання, передбачене ст. 116 КК, а також за умисне тяжке тілесне ушкодження, завдане у стані сильного душевного хвилювання, регламентоване ст. 123 КК.

Розглянемо детальніше кримінальне правопорушення, передбачене ст. 116 Кримінального кодексу. Суб'єктом умисного вбивства, учиненого у стані сильного душевного хвилювання, є фізична осудна особа, що досягла чотирнадцятирічного віку. Даний віковий ценз встановлюється ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу. Санкція ж ст. 116 КК передбачає покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі на п'ять років [2]. Порівнюючи санкції вищезгаданої статті й аналогічної ч. 1 ст. 115 КК, що передбачає відповідальність за умисне вбивство у вигляді позбавлення волі строком від семи до п'ятнадцяти років, ми можемо відзначити, що умисне вбивство у стані сильного душевного хвилювання визначене законодавцем як таке, що має меншу суспільну небезпечність, ніж просто умисне. Проте, зважаючи на таку обставину, як знижений вік кримінальної відповідальності, варто зробити висновок, що, хоч такий стан і є обставиною, що пом'якшує покарання, проте все ж кримінально-правова категорія вбивств як таких становить підвищену суспільну небезпечність з огляду на вік настання кримінальної відповідальності.

Відповідно до санкції ст. 123 КК України, умисне тяжке тілесне ушкодження, завдане у стані сильного душевного хвилювання, призводить до кримінальної відповідальності у вигляді громадських робіт, що призначаються строком від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, чи виправних робіт на термін до двох років або обмеження волі строком до трьох років. Ще одним варіантом покарання, передбаченим даною альтернативною санкцією, є позбавлення винного волі на строк до двох років. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 123 КК, є фізична осудна особа, що досягла шістнадцятирічного віку. Отже, на відміну від умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання, особа, молодше загального віку кримінальної відповідальності, від покарання звільняється.

Також ми вважаємо за необхідне звернути увагу і на те, що деякі кримінальні правопорушення вчиняються водночас у стані сильного душевного хвилювання з перевищенням меж необхідної оборони. У цьому разі постає питання: за якою ж статтею Кримінального кодексу кваліфікувати злочин за таких обставин? Учений-правник А. Брижак, який підсумовує судову практику, зазначає, що зазвичай застосовується та норма кримінального законодавства, що передбачає менш суворе покарання для винного в санкції [14]. Треба зазначити, що збіг кримінально-правових норм тоді, коли вбивство або завдання тяжких тілесних ушкоджень водночас відбувалося у стані сильного душевного хвилювання та для необхідної оборони, зумовлює необхідність включити в нову редакцію КК статтю, яка б встановлювала кримінальну відповідальність з урахуванням обох пом'якшувальних обставин та встановлювала покарання з огляду на них.

Варто звернути увагу і на питання диференціації злочинів, учинених у вищезгаданих станах. Відокремити злочин, скоєний у стані сильного душевного хвилювання, від перевищення меж необхідної оборони дозволяє виявлення мотиву особи: у першому прикладі таким є гнів, що зумовлює намір завдати шкоди тому, хто посягає, «помститися» кривднику. У другому ж дії спрямовані на захист своїх, державних, суспільних законодавчо закріплених інтересів, а також інтересів іншої особи. Крім того, варто акцентувати увагу на характер дії потерпілого: у разі стану сильного душевного хвилювання їхня суспільна небезпечність не є настільки значною, як у разі необхідної оборони [14].

Висновки. У підсумку варто зазначити, що стан сильного душевного хвилювання потребує подальшого наукового розроблення з метою досягнення єдності думок щодо його змістового наповнення, а також удосконалення законодавчого закріплення даного поняття, зокрема, необхідно зазначити, що під ним варто розуміти емоційні стани, зумовлені жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого, які позбавляють винну особу під час учинення злочину можливості повною мірою усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Крім цього, доречним буде, на наш погляд, у диспозицію ст. ст. 116 та 123 КК України повернути вказівку на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання.

Важливим є і вдосконалення законодавства в напрямі розмежування стану сильного душевного хвилювання та необхідної оборони, шляхом включення до майбутньої редакції Кримінального кодексу статті, яка поєднувала б ці пом'якшувальні обставини в назві й диспозиції, санкція якої б установлювала відповідальність з урахуванням обох обставин. Дані заходи мають значно полегшити кваліфікацію правоохоронними органами злочинів, скоєних у стані сильного душевного хвилювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 116.
3. Забуга Ю., Соловійова В., Нестеренко І. Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 102–113.
4. Цибульський Д. Місце стану сильного душевного хвилювання в системі криміналістики. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : Гельветика, 2020. С. 381–383.
5. Кунтій А. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 220 с.
6. Баулін Ю., Борисов В., Гавриш С. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. В. Сташиса, В. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2003. С. 1196.
7. Дудоров О., Хавронюк М. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі : науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України. Київ : ВАІТЕ, 2019. 288 с.
8. Саградян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 250–254.

9. Вереша Р. Сильне душевне хвилювання: поняття та кримінально правове значення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 182–193.
10. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 05.02.2021).
11. Капустін О. Сильне душевне хвилювання у кримінальному законодавстві України та окремих зарубіжних країн : порівняльно-правова характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2019. № 42. С. 104–109.
12. Капустін О. Жорстоке поводження або поводження, яке принижує честь і гідність особи, як приводи, що викликають сильне душевне хвилювання. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2020. № 1. С. 71–79.
13. Нестеренко Д. Вбивство у стані сильного душевного хвилювання : проблемні аспекти. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. № 6. С. 51–56.
14. Брижак А. Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації злочинів вчинених в стані афекту. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. № 3. С. 177–190.